

Krajina ve stínu železné opony

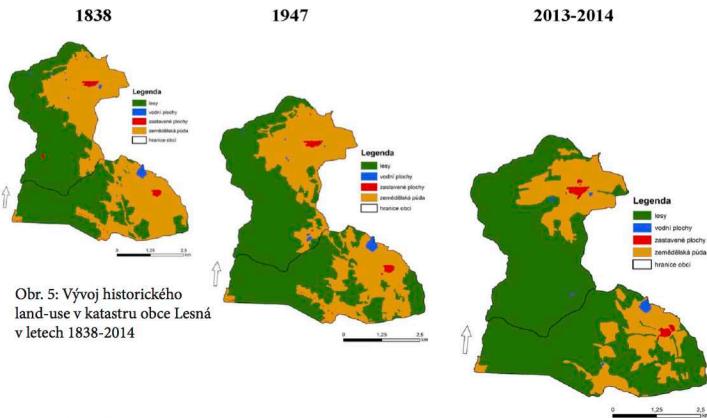
Jiří Woitsch, Etnologický ústav AV ČR, v.v.i.

Výzkum paměti krajiny

- cíle: popis a analýza vývoje pohraniční krajiny ve 14. – 21. století a její percepce místními obyvateli
- metody: archivní výzkum; práce s informátory v terénu – polostrukturované rozhovory, freeling, mentální mapování; nedestruktivní archeologie; terénní dokumentace krajiny, toponomastika, rekonstrukce krajiny a percepce krajiny v GIS (historický landuse, analýzy důležitosti)
- teorie: antropologie krajiny s důrazem na fenomenologické přístupy, krajinná archeologie, environmentální dějiny

Tachovsko

- kolonizace podhůří ve 13.–14. století, industriální (sklářství, hutnictví) a dřevařská kolonizace pohraničního hvozdu po r. 1598, marginalizace oblasti v 19. století
- přibližně 98 % německojazyčného obyvatelstva před 2. sv. válkou, české a židovské menšiny
- útěk a odsun 1945–1946, cca 32 000 lidí
- částečné dosídlení 1945–1950 (Češi z Rumunska a Ukrajiny, Rusíni, Slováci, Cikáni)
- „železná opona“ 1951–1989, několik vln demolic (zánik cca 30 vesnic vč. předmítem dosídlených), výstavba infrastruktury Pohraniční stráže (kasárna, komunikace, rozsáhlé opevnění, EZOH, zátorasy)
- zakázané pásmo až 15 km od státní hranice, specifické způsoby využívání a percepce
- marginalita přetrvalá i po roce 1989, omezený rozvoj turismu

Paměť krajiny

- "uplakaný diskurz": vykořenění a úpadek krajiny a jejích obyvatel. Důsledky – zdůrazňování a idealizace (sudeto)německé minulosti krajiny a harmonického vztahu někdejších obyvatel k rodné hroudě
- "ochranářský diskurz": vysídlená pohraniční krajina jako jedinečná přírodní hodnota. Důsledky – zdůrazňování a idealizace domněle nedotčené krajiny (evropský fenomén – European Green Belt), vyhlášení CHKO v roce 2005, výlučná propagace přírodních hodnot (bobr)
- "environmentálně historický diskurz": krajina jako bio-kulturní entita a její změny vč. dramatických považovány za přirozené události odehrávající se v čase dlouhého trvání, pro krajинu Tachovska stejně podstatné 16. století, odsun i rok 1989 (větší změna landuse než po r. 1945)

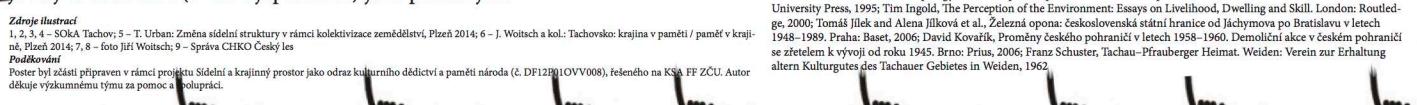
Závěry

- při interpretaci paměti krajiny nutno zohlednit zásadní otázku: Čí krajinou se zabýváme a z čí perspektivy ji hodnotíme?
- pro současné humanitní/sociální vědy je podstatný pohled aktérů, v našem případě obyvatel dané krajiny
- paměť krajiny obyvatel západního Tachovska: relativně mělká co se týče historie obývaného prostoru, zcela expertní co se týče znalosti krajiny (srovnatelná se znalostmi německojazyčného obyvatelstva), odlišná prostorová struktura krajinné paměti ovlivněná železnou oponou (POZOR – opačně než se většinou očekává), krajině připisovaný jiné hodnoty a významy
- v kontextu vědeckých ale i politických a mediálních debat o pohraničních krajinách nutno zohlednit, že individuální/kolektivní paměť jejich současných obyvatel je stejně hodnotná (a nelze ji přehlížet) jako paměti jiné

Zdroje ilustrací
1, 2, 3, 4 – SOKO Tachov; 5 – T. Urban: Změna sídelní struktury v rámci kolektivizace zemědělství, Plzeň 2014; 6 – J. Woitsch a kol.: Tachovsko: krajina v paměti / paměť v krajině, Plzeň 2014; 8 – foto J. Woitsch; 9 – Správa CHKO České lesy

Poděkování

Poster byl zčásti připraven v rámci projektu Sídlení a krajinný prostor jako odraz kulturního dědictví a paměti národa (č. DF12P01OVV008), řešeného na KSA FF ZČU. Autor děkuje výzkumnému týmu za pomoc a spolupráci.

Literatura
Peter Coates, „Borderland, No-Man's Land, Nature's Wonderland: Troubled Humanity and Untroubled Earth“, Environment and History 20 (2014): 499–516; Astrid M. Eckert, „No man's landscapes“, The Berlin Journal 20 (2011): 33–35; Astrid M. Eckert, „Greetings from the Zonal Border. Tourism to the Iron Curtain in West Germany“, Zeithistorische Forschungen/Studies in Contemporary History 8 (2011): 9–36; Barbara Engels et al., Perspectives of the Green Belt. Chances for an Ecological Network from the Barents Sea to the Adriatic Sea? Proceedings of the International Conference Bonn: German Federal Agency for Nature Conservation, 2003; Wolf-Dieter Hamperl, Die verschwundenen Dörfer im ehemaligen Bezirk Tachau im südlichen Erzgebirge: Dokumentation von Zerstörung und Verfall der Egerländer Kulturlandschaft in der Mitte Europas nach 1945. Band III, Altenmarkt, 2004; Eric Hirsch and Michael O'Hanlon, The Anthropology of Landscape. Perspectives on Place and Space. Oxford, New York: Clarendon Press, Oxford University Press, 1995; Tim Ingold, The Perception of the Environment: Essays on Livelihood, Dwelling and Skill. London: Routledge, 2000; Tomáš Jílek and Alena Jílková et al., Železná opona: československá státní hranice od Jáchymova po Bratislavu v letech 1948–1989. Praha: Baset, 2006; David Kovářík, Proměny českého pohraničí v letech 1958–1960. Demoliční akce v českém pohraničí se zřetením k vývoji od roku 1945. Brno: Prifus, 2006; Franz Schuster, Tachau–Pfraumberg Heimat. Weiden: Verein zur Erhaltung alter Kulturgüter des Tachauer Gebietes in Weiden, 1962.